

ΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΕΠΙΤΟΚΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑΚΟ;

ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΥΡΓΕΛΑ

Νομικού Συμβούλου ΕΕΤ

Τον Ιούνιο του 1980 η Νομισματική Επιτροπή της Τράπεζας της Ελλάδος με την απόφασή της υπ' αριθ. 275, που στη συνέχεια εγκρίθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο (ΠΥΣ 132/1980), καθόρισε για τελευταία φορά τα τραπεζικά επιτόκια χορηγήσεων. Με την απόφαση αυτή ορίστηκαν με ακρίβεια τα επιτόκια όλων των μορφών χορηγήσεων του τραπεζικού συστήματος, όπως ακριβώς γινόταν ήδη από το 1948 κατ' εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του ΝΔ 588/48. Έτσι οι τράπεζες στην πράξη απλά εφαρμόζαν τα προκαθορισμένα επιτόκια και οι πελάτες τους απλά τα αποδέχονταν, χωρίς καμία ουσιαστική δυνατότητα διαφοροποίησης.

Ο καθορισμός των επιτοκίων χορηγήσεων κατά τον τρόπο αυτό ίσχυσε μέχρι το 1987, οπότε τα ανώτατα όρια επιτοκίων καταργήθηκαν και αντικαταστάθηκαν με ελάχιστα όρια (ΠΔ/ΤΕ 1087/26.6.87), πέραν των οποίων οι τράπεζες ήταν ελεύθερες να καθορίσουν τα επιτόκια των δανειακών τους συμβάσεων κατά περίπτωση ή κατά κατηγορία χορηγήσεων. Στο τέλος δε του ίδιου έτους (1987) παρασχέθηκε στις τράπεζες το δικαίωμα ελεύθερου, χωρίς όρια, καθορισμού των επιτοκίων των δανείων που προορίζονταν για τη χρηματοδότηση παγίων εγκαταστάσεων (ΠΔ/ΤΕ 1183/27.11.87), ενώ από το 1994 καταργήθηκαν όλα τα ελάχιστα όρια που μέχρι τότε ίσχυαν (ΠΔ/ΤΕ 2326/4.8.94).

Έτσι από τον ακριβή διοικητικό καθορισμό των τραπεζικών επιτοκίων χορηγήσεων, περάσαμε από το 1987 στον διοικητικό καθορισμό ελάχιστων ορίων επιτοκίων, τα οποία με τη σειρά τους σταδιακά καταργήθηκαν. Οι τράπεζες συνεπώς κλήθηκαν

να λειτουργήσουν και να διαμορφώνουν πλέον τα επιτόκιά τους στο πλαίσιο και με τους κανόνες της ανοικτής αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού. Επειδή δε η αλλαγή αυτή ήταν πράγματι πολύ σημαντική για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και επειδή πράγματι ο ανταγωνισμός μεταξύ των τραπεζών στα πρώτα βήματά τους στο νέο περιβάλλον θα μπορούσε να οδηγήσει τις τράπεζες σε μειώσεις επιτοκίων ασύμβατες τόσο με τις συνθήκες της οικονομίας, όσο και με την ασκούμενη οικονομική πολιτική, η Τράπεζα της Ελλάδος επέλεξε την κατά τα παραπάνω σταδιακή απελευθέρωση της τραπεζικής αγοράς.

Η επιλογή αυτή αποδείχθηκε σοφή εφόσον η μετάβαση έγινε ομαλά και χωρίς κλυδωνισμούς στο τραπεζικό σύστημα και στην οικονομία της χώρας, ενώ συγχρόνως δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις ανάπτυξης και εδραίωσης ουσιαστικού ανταγωνισμού μεταξύ των τραπεζών. Οι τράπεζες άρχισαν να προσφέρουν ολοένα και περισσότερα προϊόντα με ολοένα χαμηλότερα επιτόκια, με σκοπό την αύξηση ή και διατήρηση του μεριδίου της αγοράς τους, προς όφελος και των καταναλωτών-πελατών τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα επιτόκια στεγαστικής πίστης από το 13,6% τον Ιανουάριο του 1999 διαμορφώθηκαν στο 5,5% το 2001, κάτω από τα μέσα επίπεδα των αντίστοιχων δανείων των χωρών του ευρώ, ενώ υπήρξαν και προσφορές επιτοκίων της τάξεως του 4% για τον πρώτο χρόνο του δανείου.

Τα δε επιτόκια των καταναλωτικών δανείων, από το περίπου 20% του 1999 έφθασαν το 2001 στο 10%, μέσο όρο των αντίστοιχων επιτοκίων στη ζώνη του ευρώ.

Παρά τη σοβαρή αυτή αποκλιμάκωση που πραγματοποιήθηκε, λόγω ακριβώς της απελευθέρωσης της τραπεζικής αγοράς και του σοβαρού ανταγωνισμού που αναπτύχθηκε μεταξύ των τραπεζών, το 2001 η λειτουργία αυτή αμφισβητήθηκε. Ο Αρειος Πάγος, κρίνοντας σε τελευταίο βαθμό συλλογική αγωγή, με την οποία επιδιώκετο η κήρυξη διατάξεων σύμβασης χορήγησης πιστωτικής κάρτας ως καταχρηστικών και συνεπώς άκυρων, αποφάσισε (ΑΠ 1219/01) ότι :

A. Τα εξωτραπεζικά επιτόκια, που καθορίζονται διοικητικά, “παρά τον περιορισμό τους στις εξωτραπεζικές συναλλαγές, δεν παύουν να έχουν γενικότερη κοινωνικοοικονομική σημασία και να αφορούν και τις τραπεζικές συμβατικές σχέσεις”.

B. Η περί επιτοκίων συμφωνία μεταξύ τράπεζας και καταναλωτή ελέγχεται κατά τους όρους του άρθρου 281 του Αστικού Κώδικα (ΑΚ) για την απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος.

Γ. Όρος, σύμφωνα με τον οποίον επιτρέπεται η διαμόρφωση επιτοκίων πιστωτικών καρτών από την τράπεζα “όταν δεν καθορίζονται κριτήρια ειδικά εκ των προτέρων και εύλογα για τον καταναλωτή-πελάτη”, είναι καταχρηστικός.

Τα σημεία αυτά της απόφασης, όπως ήταν αναμενόμενο, έγιναν αντικείμενο πολλών συζητήσεων, εντός και εκτός Δικαστηρίων, αλλά και αρθρογραφίας, η οποία είναι πιθανό να συνεχιστεί και μετά την πρόσφατη ΠΔ/ΤΕ 2501/2002, για την “ενημέρωση των συναλλασσομένων με τα πιστωτικά ιδρύματα για τους όρους που διέπουν τις συναλλαγές τους”, με την οποία η Τράπεζα της Ελλάδος προσπάθησε να λύσει συνολικά το θέμα της διαφάνειας των τραπεζικών συναλλαγών.

Επιχειρώντας να εξετάσουμε συνδυαστικά την ως άνω απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου με την Πρόξη της εποπτικής αρχής του τραπεζικού συστήματος, σημειώνουμε τα ακόλουθα:

A. Η άποψη του Αρείου Πάγου ότι τα διοικητικά καθοριζόμενα εξωτραπεζικά επιτόκια αφορούν και τις τραπεζικές συναλλαγές έρχεται σε αντίθεση με τις συνειδητές επιλογές της Τράπεζας της Ελλάδος να προχωρήσει στην προαναφερθείσα σταδιακή απελευθέρωση της τραπεζικής αγοράς και να οδηγήσει τις τράπεζες στον καθορισμό των επιτοκίων τους στο πλαίσιο των κανόνων της οικονομίας της ανοικτής αγοράς και των όρων του ελεύθερου ανταγωνισμού. Αλλωστε η σταδιακή αυτή απελευθέρωση αποφασίστηκε και υλοποιήθηκε ενόψει της οικονομικής και νομισματικής ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της εισαγωγής της Ευρωπαϊκής Λογιστικής Μονάδας το 1974, του ECU το 1979 και τέλος του ευρώ και πλέον επιβάλλεται από τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 4, παρ. 1 και 2) και το Καταστατικό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (άρθρο 2).

Τις επιλογές της αυτές επιβεβαίωσε η Τράπεζα της Ελλάδος με την ΠΔ/ΤΕ 2501/02, στις Γενικές Αρχές της οποίας επανακαθόρισε το πλαίσιο, στο οποίο διαμορφώνονται τα τραπεζικά επιτόκια και προσδιόρισε τους παράγοντες που τα επηρεάζουν, χωρίς καμία απολύτως αναφορά στα εξωτραπεζικά επιτόκια. Ορισε λοιπόν ότι τα πιστωτικά ιδρύματα “οφείλουν να διαμορφώνουν τα επιτόκια στο πλαίσιο της αρχής της ανοικτής αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού, συνεκτιμώντας τους κατά περίπτωση αναλαμβανόμενους κινδύνους και λαμβάνοντας υπόψη ενδεχόμενες μεταβολές στις χρηματοοικονομικές συνθήκες, καθώς και στοιχεία και πληροφορίες τις οποίες οι αντισυμβαλλόμενοι οφείλουν να παρέχουν με ακρίβεια για το σκοπό αυτό”.

Ετσι ελπίζεται ότι η κατά τα παραπάνω αμφισβήτηση θα λήξει και ο ρόλος των εξωτραπεζικών επιτοκίων θα περιοριστεί στις πραγματικές του διαστάσεις. Αλλωστε αυτά αφορούν μεμονωμένες παρεμπόμπουσες συναλλαγές μεταξύ δικαιοπρακτώντων, οι οποίοι δεν έχουν ούτε διατηρούν οργάνωση και υποδομή για την κατ’ επάγγελμα εξέταση, χορήγηση, παρακολούθηση και είσπραξη δανείων.

Β. Ο Αρειος Πάγος διατύπωσε την ορθή άποψη ότι το άρθρο 2 του Ν. 2251/94 για την προστασία του καταναλωτή αποτελεί εξειδίκευση του άρθρου 281 ΑΚ για την απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης των δικαιωμάτων και συνεπώς η γενική αρχή της διάταξης αυτής, που άλλωστε εκπορεύεται από το Σύνταγμα (άρθρο 5, παρ. 1), αναμφίβολα εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις του καθορισμού και διαμόρφωσης των τραπεζικών επιτοκίων.

Γ. Περίπτωση καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος, κατά τον Αρειό Πάγο, συντρέχει ιδίως, όταν η τράπεζα διατηρεί συμβατικά το δικαίωμα να καθορίζει το εκάστοτε επιτόκιο, χωρίς να καθορίζονται στη σύμβαση ειδικά και εύλογα για τον καταναλωτή-πελάτη σχετικά κριτήρια. Όμως ουδεμία αναφορά έγινε στα κριτήρια αυτά, ούτε υπό τη μορφή παραδείγματος, ώστε θα μπορούσε να παρατηρηθεί ότι η τοποθέτηση του ΑΠ παρέμεινε ημιτελής. Ενδειξη των κριτηρίων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν επιχειρήθηκε αργότερα από το Πρωτοδικείο Αθήνας, που αποφάνθηκε ότι ένα τέτοιο κριτήριο θα μπορούσε να ήταν η διακύμανση του πληθωρισμού (ΠΠΑ 1119/2002).

Η αναφορά στον πληθωρισμό ανταποκρίνεται βέβαια στην απαίτηση τα κριτήρια να είναι εύλογα και συνεπώς κατανοητά για τον καταναλωτή, είναι όμως αμφίβολο εάν πρόκειται για κριτήριο το οποίο άμεσα επηρεάζει τα τραπεζικά επιτόκια. Τίθεται λοιπόν θέμα αφενός προσδιορισμού των παραγόντων που πράγματι επηρεάζουν τη διακύμανση των τραπεζικών επιτοκίων και αφετέρου διερεύνησης του τρόπου με τον οποίο αυτοί θα μπορούσαν να διατυπωθούν κατά τρόπο κατανοητό και εύλογο για τον καταναλωτή.

Τα τραπεζικά επιτόκια χορηγήσεων διαμορφώνονται με βάση τις παρακάτω κυρίως παραμέτρους:

1. Το κόστος του χρήματος

Είναι γνωστό ότι οι τράπεζες δεν δανείζουν δικά τους χρήματα.

Σχεδόν το σύνολο των χορηγήσεων των τραπεζών προέρχεται από χρήματα που οι τράπεζες με τη σειρά τους δανείζονται, κυρίως από το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, επιβαρυνόμενες και αυτές με επιτόκια, που μεταφράζονται σε καταβαλλόμενους τόκους. Τα επιτόκια αυτά, που διαμορφώνουν κατά κύριο λόγο το κόστος του χρήματος της κάθε τράπεζας, ποικίλλουν ανάλογα με το είδος του κάθε δανείου (ομολογιακό, μειωμένης εξασφάλισης κ.λπ.), τις συνθήκες των αγορών χρήματος κατά τη χρονική στιγμή της σύναψής του και κατά τη διάρκειά του, αλλά και τη δανειζόμενη τράπεζα.

Το μόνο κοινό σημείο αναφοράς για τη διαμόρφωση των ως άνω επιτοκίων είναι το EURIBOR, όπως αυτό καθημερινά διαμορφώνεται και δημοσιοποιείται.

Στο EURIBOR προστίθεται ένα περιθώριο, για τον υπολογισμό του οποίου λαμβάνονται υπόψη δύο κυρίως παράγοντες: ο κίνδυνος της χώρας στην οποία είναι εγκατεστημένη η δανειζόμενη τράπεζα και ο κίνδυνος της ίδιας της τράπεζας.

Στην έννοια του κινδύνου της χώρας περιλαμβάνονται η πολιτική σταθερότητα ή μη, η γενική οικονομική κατάσταση και η δυναμική της οικονομίας της χώρας, οι ειδικές συνθήκες που επικρατούν, όπως οι κυβερνητικές παρεμβάσεις που είτε δυσχεραίνουν είτε διευκολύνουν τη λειτουργία της αγοράς και κυρίως του χρηματοπιστωτικού συστήματος κ.λπ.

Όσον αφορά δε τον κίνδυνο του δανειζόμενου πιστωτικού ιδρύματος, αυτός εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα στοιχεία του ισολογισμού του, τους κινδύνους που έχει αναλάβει και τις επισφάλειες που θα κληθεί να αντιμετωπίσει, τις αντίστοιχες προβλέψεις που έχει πραγματοποιήσει, την οργάνωσή του, τη δυναμική του και τις προοπτικές του στην αγορά. Όλα αυτά τα στοιχεία συνήθως εξετάζονται και συνεκτιμώνται από εξειδικευμένους οίκους, οι οποίοι κατόπιν αυτού “βαθμολογούν” το πιστωτικό ίδρυμα και η βαθμολογία αυτή – το “rating” όπως έχει καθιερωθεί – είναι αποφασιστικός παράγοντας για την τελική διαμόρφωση του επιτοκίου δανεισμού του συγκεκριμένου τραπεζικού ιδρύματος.

Στο κατά τα προαναφερθέντα κόστος του χρήματος πρέπει επίσης να προστεθεί και το κόστος που προκύπτει για τις τράπεζες από τις υποχρεωτικές προβλέψεις που πρέπει να σχηματίζουν για την κάλυψη των επισφαλειών που αντιμετωπίζουν. Οι ελάχιστες αυτές προβλέψεις καθορίζονται από την Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία πρόσφατα προχώρησε σε αύξησή τους (ΠΔ/ΤΕ 2513/15.1.03) επηρεάζοντας έτσι το κόστος του χρήματος των τραπεζών.

2. Τα λειτουργικά έξοδα της τράπεζας

Είναι προφανές ότι οι τράπεζες, όπως και όλες οι επιχειρήσεις, για να λειτουργήσουν έχουν έξοδα, όπως είναι τα έξοδα εγκατάστασης, η μισθοδοσία του προσωπικού, τα έξοδα προμήθειας, ανανέωσης και εκσυγχρονισμού του εξοπλισμού τους κ.λπ. Είναι δε επίσης προφανές ότι τα λειτουργικά αυτά έξοδα επιρρίπτονται στην τιμή των προϊόντων που παράγουν ή των υπηρεσιών που παρέχουν.

Ετσι ένα τμήμα των τραπεζικών επιτοκίων χορηγήσεων προορίζεται για την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων της κάθε τράπεζας, σημαντικό μέρος των οποίων καλύπτουν τα έξοδα της μισθοδοσίας του προσωπικού που απασχολεί. Πρέπει δε στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι, μετά την κατά τα παραπάνω απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος, οι τράπεζες στην Ελλάδα έκαναν σοβαρές και αποτελεσματικές προσπάθειες μείωσης του λειτουργικού τους κόστους, που αναμφίβολα συνέβαλε στην προαναφερθείσα αποκλιμάκωση των επιτοκίων, χωρίς να τεθεί θέμα δραστικών μειώσεων του προσωπικού, όπως σε πολλές περιπτώσεις συνέβη σε χώρες της Ευρώπης.

3. Ο αναλαμβανόμενος κίνδυνος

Στην έννοια του αναλαμβανόμενου κινδύνου περιλαμβάνεται μία σειρά επιμέρους παραγόντων κινδύνου, όπως είναι ο κίνδυνος της αγοράς, ο πιστωτικός κίνδυνος και ο λειτουργικός κίνδυνος.

Ο κίνδυνος της αγοράς αφορά κυρίως αφενός τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χρονική στιγμή στην αγορά, στην οποία η δανειοδοτούσα τράπεζα δραστηριοποιείται, όπως είναι η υπάρχουσα ρευστότητα, η εμπιστοσύνη του καταναλωτικού κοινού, οι πραγματοποιούμενες επενδύσεις κ.λπ. και αφετέρου τη δυναμική της αγοράς και τις προοπτικές της.

Ο πιστωτικός κίνδυνος αφορά την ενδεχόμενη αδυναμία του πελάτη-οφειλέτη να ανταποκριθεί στις εκ του δανείου υποχρεώσεις του για επιστροφή του κεφαλαίου και εξόφληση των τόκων και εξόδων.

Τον κίνδυνο αυτό οι τράπεζες προσπαθούν να προσεγγίσουν και να μετρήσουν με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το αν πρόκειται για μεμονωμένο δάνειο προς μία επιχείρηση, στο ένα άκρο, ή για μικρού ύψους δάνεια προς φυσικά πρόσωπα, που η χορήγησή τους χαρακτηρίζεται από μαζικότητα, στο άλλο άκρο. Στην τελευταία αυτή κατηγορία, στην οποία υπάγονται και οι χορηγήσεις καταναλωτικής πίστης, ο πιστωτικός κίνδυνος μετράται συνολικά για κάθε επιμέρους είδος χορήγησης (προσωπικά δάνεια, πιστωτικές κάρτες, δάνεια για αγορά αυτοκινήτου κ.λπ.) και μεταφράζεται σε ένα ανά περίπτωση “ασφάλιστρο”, που ενσωματώνεται στο επιτόκιο του είδους της χορήγησης. Το ύψος δε του “ασφαλίστρου” αυτού είναι ευθέως ανάλογο του ανά περίπτωση κινδύνου και για τον λόγο αυτό παρατηρούμε υψηλότερα επιτόκια στις υψηλότερου κινδύνου αορίστου χρόνου συμβάσεις χορήγησης πιστωτικών καρτών και ανοικτών πιστώσεων, χαμηλότερα στα συγκεκριμένης διάρκειας προσωπικά δάνεια, ακόμη χαμηλότερα στα δάνεια για την αγορά αυτοκινήτου, για τα οποία συνήθως υπάρχει η (σχετικά περιορισμένης αξίας) ασφάλεια της παρακράτησης της κυριότητας του αυτοκινήτου και πολύ χαμηλότερα στα στεγαστικά δάνεια, για τα οποία συνήθως υπάρχει εμπράγματη ασφάλεια.

Ο λειτουργικός κίνδυνος τέλος είναι αυτός που ενδέχεται να προκύψει από κάποιο σφάλμα στη διαδικασία έγκρισης, παρακολούθησης κ.λπ. μιας χορήγησης, από κάποια δυσλειτουργία των συστημάτων της τράπεζας κ.λπ. Ο κίνδυνος αυτός, σύμφωνα

με τις επιταγές του Συμφώνου της Βασιλείας για την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών, πρέπει πλέον να μετράται με συγκεκριμένες μεθόδους και να οδηγεί στη δέσμευση αντίστοιχων εποπτικών κεφαλαίων για την αντιμετώπισή του.

4. Ο ανταγωνισμός

Στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς η τιμολογιακή πολιτική των επιχειρήσεων είναι ένα αποφασιστικής σημασίας εργαλείο για τη διεύθυνσή τους στην αγορά. Χαμηλότερη τιμολόγηση ενός προϊόντος δημιουργεί τις προϋποθέσεις αυξημένης ζήτησής του και ενδεχόμενα αντανακλά τη βούληση του επιχειρηματία για μεγαλύτερη προώθηση αυτού του προϊόντος έναντι άλλων της ίδιας επιχείρησης.

Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο και στις τράπεζες, για τον καθορισμό των επιτοκίων, πέραν των προαναφερθέντων παραγόντων, λαμβάνονται υπόψη και παράγοντες όπως η τιμολόγηση ανταγωνιστικών προϊόντων άλλων τραπεζών, ώστε να αυξηθεί ή και να διατηρηθεί το μερίδιο της αγοράς που κατέχει η τιμολογούσα τράπεζα, η βούληση να προωθηθεί ένα συγκεκριμένο προϊόν στην αγορά δυναμικότερα έναντι άλλων παρόμοιων της ίδιας τράπεζας (π.χ. η ανοικτή πίστωση έναντι των πιστωτικών καρτών) ή η μέσω του τιμολογίου επιδίωξη της υλοποίησης συγκεκριμένης πολιτικής σύνθεσης του συνολικού χαρτοφυλακίου χορηγήσεων της τράπεζας (π.χ. αύξηση του χαμηλότερου κινδύνου χαρτοφυλακίου στεγαστικών δανείων έναντι του χαρτοφυλακίου χορηγήσεων υψηλότερου κινδύνου).

Η σημασία του παράγοντα αυτού στη διαμόρφωση των επιτοκίων έγινε προφανής το 2001, όταν κάποιες τράπεζες, όπως ήδη αναφέρθηκε, προχώρησαν σε σημαντικές μειώσεις των επιτοκίων των στεγαστικών τους δανείων και σε προσφορές ιδιαίτερα χαμηλών επιτοκίων για τον πρώτο χρόνο της διάρκειας του δανείου, που ίσως δεν κάλυπταν το κόστος του χρήματος και το λειτουργικό τους κόστος για το συγκεκριμένο προϊόν.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες περιλήφθηκαν, όπως ήδη σημειώθηκε, επιγραμματικά στην προαναφερθείσα διάταξη των Γενικών Αρχών της ΠΔ/ΤΕ 2501/02 για τη διαμόρφωση των επιτοκίων και επαναλάφθηκαν στην Εκθεση του Διοικητή ΤτΕ για το 2002 (σελ. 50). Όμως η δυσχέρεια κατανόησής τους από τον μέσο καταναλωτή και το σημείο, μέχρι του οποίου είναι δυνατόν να περιληφθούν και αναλυθούν σε μία σύμβαση δανείου, καθίστανται φανερά και από το γεγονός ότι οι παράγοντες αυτοί δεν επηρεάζουν κάθε φορά τη διαμόρφωση των επιτοκίων κατά τον ίδιο τρόπο, ούτε μπορούν να έχουν πάντα την ίδια βαρύτητα. Αυτό γίνεται κατανοητό αν ληφθεί υπόψη ότι η κάθε τράπεζα, όταν καθορίζει τα επιτόκιά της, αποβλέπει στη μέση απόδοση των απασχολούμενων κεφαλαίων της, ενώ συγχρόνως προσπαθεί να ικανοποιήσει τις προσδοκίες:

- των καταθετών της, οι οποίοι προσδοκούν μεγαλύτερη αύξηση των αποδόσεων των αποταμιεύσεών τους, πιέζοντας για αντίστοιχη αύξηση του κόστους,
- των πελατών της, οι οποίοι προσδοκούν μείωση της επιβάρυνσής τους από τους τόκους των δανείων που έχουν λάβει, πιέζοντας για μείωση των εσόδων,
- των εργαζομένων της, οι οποίοι προσδοκούν αύξηση των απολαβών τους από τα αυξημένα κέρδη της τράπεζας,
- των μετόχων της, που προσδοκούν αύξηση του μερίσματος αλλά και της αξίας των μετοχών τους, που εξαρτάται από την αύξηση των κερδών της τράπεζας και τη δυναμική της στην αγορά.

Η σε μεγάλο βαθμό αντιφατικότητα των εύλογων αυτών προσδοκιών καθιστά προφανή τη δυσκολία και τη συνθετότητα της άσκησης για τον καθορισμό των τραπεζικών επιτοκίων. Ετσι τυχόν υπεραπλουστευμένη παράθεση κάποιων κριτηρίων θα απείχε σημαντικά από την πραγματικότητα και θα οδηγούσε σε εσφαλμένα συμπεράσματα και στρεβλώσεις στην τραπεζική αγορά προς βλάβη όχι μόνο των τραπεζών, αλλά τελικά και των ιδίων των καταναλωτών. Ως αποτέλεσμα δε αυτής της υπεραπλουστευσης που επιχειρήθηκε πρέπει μάλλον να εκληφθεί και η απόφαση Ειρηνοδικείου (Ειρ. Αθ. 2640/02), με την οποία ακυρώθηκε επιταγή προς

εκτέλεση γιατί η τράπεζα υπολόγισε το ύψος της απαίτησής της με επιτόκια μεγαλύτερα των εξω-τραπεζικών.

Η Τράπεζα της Ελλάδος προσπάθησε να απαντήσει στο ερώτημα της ενημέρωσης του καταναλωτή-πελάτη για τα κριτήρια μεταβολής των επιτοκίων με την προαναφερθείσα Πράξη του Διοικητή της, σύμφωνα με την οποία στην περίπτωση των κυμαινόμενων επιτοκίων οι πελάτες των τραπεζών πρέπει να ενημερώνονται “σχετικά με τους βασικούς παράγοντες, η ενδεχόμενη μεταβολή των οποίων θα επηρεάσει το συνολικό κόστος του αντίστοιχου δανείου (όπως π.χ. παρεμβατικά επιτόκια της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας)”.

Παρακάμφθηκε συνεπώς το εύλογο ή μη των κριτηρίων για τον καταναλωτή και η πληροφόρηση κατά την Τράπεζα της Ελλάδος πρέπει να περιλαμβάνει τους βασικούς παράγοντες διακύμανσης των επιτοκίων, που προφανώς είναι οι κατά τα παραπάνω αναφερόμενοι στις Γενικές Αρχές της Πράξης, όπως το κόστος του χρήματος, στο οποίο ευθέως παραπέμπουν τα παρεμβατικά επιτόκια της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που αναφέρονται χάριν παραδείγματος.

Κατά τις συζητήσεις όμως που ακολούθησαν τη δημοσίευση της Πράξης θέμα τέθηκε για τον τρόπο με τον οποίο οι παράγοντες αυτοί θα αναφέρονται στις συμβάσεις. Διατυπώθηκε λοιπόν αρχικά η άποψη ότι η συμβολή των βασικών παραμέτρων στη διακύμανση των επιτοκίων μπορεί να προσδιορίζεται κατά τράπεζα, είτε σε σταθερό επίπεδο είτε με συγκεκριμένο εύρος διακύμανσης.

Είναι προφανές ότι απαραίτητη προϋπόθεση της υλοποίησης της άποψης αυτής είναι η ποσοτικοποίηση των παραγόντων. Είναι όμως εξίσου προφανές ότι η μεταβλητότητα των περισσότερων από τους προαναφερθέντες βασικούς παράγοντες δεν είναι αντικειμενικά δυνατόν να ποσοτικοποιηθεί. Πώς μπορεί για παράδειγμα να ποσοτικοποιηθεί ο κίνδυνος, που υπόκειται σε διακυμάνσεις σε μεγάλο βαθμό συγκυριακές και απρόβλεπτες, ή οι συνθήκες της αγοράς και η επίδραση του ανταγωνισμού, παράγο-

ντες όλοι εξαιρετικά σημαντικοί στη διακύμανση των επιτοκίων; Είναι ακόμη επίκαιρο το παράδειγμα της μείωσης της εμπιστοσύνης του καταναλωτικού κοινού σε μεγάλο αριθμό κρατών, λόγω των πρόσφατων πολεμικών γεγονότων, που επηρέασε σημαντικά τη ζήτηση και τελικά την κατάσταση της οικονομίας και των προοπτικών της, όχι μόνο μεμονωμένων κρατών, αλλά και της διεθνούς. Ακόμη, μία κρίση στην αγορά των ακινήτων θα μπορούσε να επηρεάσει σημαντικά τις τιμές τους και κατ’επέκταση τους όρους χορήγησης δανείων για απόκτηση στέγης.

Όσον αφορά τη στάθμιση και ποσοτικοποίηση των συνθηκών του ανταγωνισμού, αρκεί να υπενθυμίσουμε και πάλι τη σημαντική πτώση των επιτοκίων των στεγαστικών δανείων από το 2001 και τις ακόμη ευνοϊκότερες προσφορές που υπαγορεύθηκαν καθαρά από λόγους ανταγωνισμού.

Προκύπτει συνεπώς ότι οποιαδήποτε απόπειρα ποσοτικοποίησης των ως άνω παραγόντων δεν θα ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα και θα οδηγούσε σε νέες αμφισβητήσεις. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι παρόμοιες απαιτήσεις ποσοτικοποίησης των παραγόντων που επηρεάζουν τα τραπεζικά επιτόκια δεν έχουν καθιερωθεί σε καμία χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αλλά και πέραν αυτών πρέπει να σημειωθεί ότι παρόμοιοι κανόνες και περιορισμοί άσκησης τιμολογιακής πολιτικής δεν έχουν τεθεί σε άλλους κλάδους επιχειρηματικής δράσης, ούτε στην κοινή ωφέλεια, παρά το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις του συγκεκριμένου χώρου (π.χ. ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΕΥΔΑΠ, κ.λπ.) λειτουργούν σε περιβάλλον μονοπωλιακό ή ολιγοπωλιακό, ώστε θα ήταν αναμενόμενο ο έλεγχος αυτών των τιμών να είναι εντονότερος.

Προφανώς οι παραπάνω σκέψεις τελικά πρυτάνευσαν και έτσι η άποψη της ποσοτικοποίησης των ως άνω παραγόντων και στάθμισης του επηρεασμού τους στη διαμόρφωση των επιτοκίων, κρίθηκε ότι θα μπορούσε να ήταν ένας από τους τρόπους εμφάνισής τους στις τραπεζικές συμβάσεις και ότι σε κάθε περίπτωση οι τράπεζες πρέπει να εφαρμόσουν τις σχετικές διατά-

ξεις της Πράξης, όπως διατυπώθηκαν σε αυτή.

Με τον τρόπο αυτό αποτράπηκε η υποχρεωτική καθιέρωση μιας πρακτικής, που πιθανότατα θα εδραίωνε μία υπεραπλουστευμένη άποψη για την αντιμετώπιση του σύνθετου προβλήματος του καθορισμού των επιτοκίων, θα οδηγούσε σε περαιτέρω προβλήματα και αμφισβητήσιες παραγόντων και συντελεστών και θα αναιρούσε την αρχή της οικονομίας της ανοικτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό, που, όπως σημειώθηκε στην αρχή του παρόντος, λειτούργησε ευεργετικά για τους καταναλωτές. Αλλωστε, λόγω ακριβώς της ανοικτής αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού, έχει πλέον γίνει εφικτή η μεταφορά των περισσότερων δανείων από τη μία τράπεζα σε άλλη που παρέχει ευνοϊκότερους όρους.

Προκύπτει συνεπώς ότι κύριο μέλημα όλων των παραγόντων, της Τράπεζας της Ελλάδος, των εμπορικών τραπεζών, αλλά και των καταναλωτών-πελατών πρέπει να είναι, αντί της αναζήτησης τρόπων υπεραπλούστευσης σύνθετων διαδικασιών και δημιουργίας προϋποθέσεων για τον δικαστηριακό καθορισμό των επιτοκίων, όπως ήδη έγινε σε μία τουλάχιστον περίπτωση, η εξασφάλιση των συνθηκών εκείνων

που θα εδραιώσουν περαιτέρω την οικονομία της ανοικτής αγοράς και θα διευρύνουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων. Προς την κατεύθυνση αυτή η Τράπεζα της Ελλάδος με τη συγκεκριμένη Πράξη καθιέρωσε ελάχιστο χρόνο αποδοχής της όποιας μεταβολής όρου δανείου ή πίστωσης από τον καταναλωτή-πελάτη τις τριάντα (30) ημέρες. Η περίοδος αυτή προβλέπεται ότι θα ενισχύσει τη δυνατότητα των πελατών να μεταφέρουν τις υποχρεώσεις τους σε άλλες τράπεζες και συνεπώς θα ενισχύσει τον ελεύθερο ανταγωνισμό μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων, καταρρίπτοντας και τα τελευταία ψήγματα βασιμότητας του επιχειρήματος ότι ο ανταγωνισμός έχει αξία μόνο για την επιλογή της τράπεζας κατά τη χορήγηση του δανείου.

Ετσι μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί ότι η εκ των πραγμάτων αναπόφευκτη αοριστία στις συμβάσεις τραπεζικών προϊόντων για τον μηχανισμό διακύμανσης των τραπεζικών επιτοκίων αντισταθμίζεται από την ευχέρεια που πλέον παρέχεται στον καταναλωτή-πελάτη να μην αποδεχθεί τη μεταβολή των όρων του δανείου του, να καταγγείλει τη σύμβαση και να μεταφέρει το δάνειό του σε άλλη τράπεζα της επιλογής του.

